

TREBALL DE FI DE GRAU EN TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

Departament de Traducció i Comunicació

TÍTOL

**La traducció de l'humor alemany/anglès-català:
anàlisi de la traducció dels elements humorístics
que apareixen en la pel·lícula multilingüe de *Hannah Arendt***

Autora: Lledó Chillida Zaragoza

Tutora: Heike van Lawick Brozio

Data de lectura: maig de 2022

Resum:

El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, defineix l'*humor*, entre altres accepcions, com la «facultat de descobrir i expressar elements còmics o absurdament incongruents en idees, situacions, esdeveniments, actes». La traducció de l'humor presenta reptes a l'hora de traduir-lo per a doblatge, ja que aquest s'ha d'entendre en la cultura meta. A més a més, la dificultat augmenta quan es tracta d'una pel·lícula multilingüe, com és el cas de la pel·lícula objecte d'aquest estudi: *Hannah Arendt* (2012).

Per respondre a la pregunta d'investigació principal d'aquest treball: «quins problemes planteja la traducció de l'humor en les pel·lícules multilingües?», així com d'altres que parteixen d'aquesta, com són: «quins elements humorístics s'hi utilitzen?» o «quines tècniques de traducció s'hi han utilitzat per traduir aquests elements?», aquest treball se centra en l'anàlisi de l'humor en la pel·lícula de *Hannah Arendt*. En primer lloc, s'identifiquen i classifiquen els elements humorístics que hi apareixen en la versió original. A continuació, es compara amb la versió doblada al català per observar les tècniques de traducció emprades en cada cas. Per a acabar, s'extrauen conclusions a partir dels resultats obtinguts per generalitzar-los.

Finalment, es conclou que l'element humorístic més freqüent en aquesta obra ha estat l'element paralingüístic, que ajuda sovint a l'espectador a saber que ha de riure en eixe moment. D'una altra banda, la tècnica de traducció que més s'ha fet servir ha estat la traducció literal amb paral·lelisme, que resulta moltes vegades encertada perquè afavoreix que el text meta sone més natural.

Paraules clau: (5)

Multilingüisme, traducció audiovisual, traducció de l'humor, tècniques, elements humorístics

Les normes d'estil que s'han fet servir en aquest treball són les del Servei de Comunicació i Publicacions de la Universitat Jaume I, disponibles a: <https://www.uji.es/serveis/scp/base/publ/normdoc/nporiginals/>.

A qui alguna volta m'ha fet riure.

ÍNDEX

ÍNDEX.....	3
ÍNDEX DE TAULES I GRÀFICS	4
1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. Justificació i motivació	5
1.2. Objecte d'estudi i metodologia.....	6
1.3. Preguntes d'investigació i objectius	6
1.4. Estructura.....	7
2. MARC TEÒRIC.....	8
3. METODOLOGIA.....	13
4. ANÀLISI I RESULTATS	15
4.1. Elements sobre la comunitat i institucions (CI).....	15
Traducció literal sense paral·lelisme	16
Traducció literal amb paral·lelisme.....	17
4.2. Elements lingüístics (L).....	18
Traducció literal sense paral·lelisme	18
Traducció literal amb paral·lelisme.....	19
Substitució	20
4.3. Elements paralingüístics (PL)	21
Traducció literal amb paral·lelisme.....	21
4.4. Elements sonors (S)	25
4.5. Elements visuals (V)	27
Traducció literal amb paral·lelisme.....	28
4.6. Elements no-marcats (NM)	28
Traducció literal amb paral·lelisme.....	29
Substitució	29
5. CONCLUSIONS	32
REFERÈNCIES	34
ANNEXOS.....	37

ÍNDIX DE TAULES I GRÀFICS

Taula 1. Estratègies i tècniques per al doblatge multilingüe.	12
Taula 2. Model de taula d'anàlisi.	14
Gràfic 1. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sobre la comunitat i institucions.	16
Taula 3. Elements sobre la comunitat i institucions traduïts literalment sense paral·lelisme.	16
Gràfic 2. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements lingüístics.	18
Taula 4. Elements sobre la comunitat i les institucions traduïts literalment amb paral·lelisme.	17
Taula 5. Elements lingüístics traduïts literalment sense paral·lelisme.	18
Taula 6. Elements lingüístics traduïts literalment amb paral·lelisme.	19
Gràfic 3. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements paralingüístics.	21
Taula 7. Elements lingüístics traduïts amb la tècnica de substitució.	20
Taula 8. Elements paralingüístics traduïts literalment amb paral·lelisme.	21
Taula 9. Elements paralingüístics traduïts amb la tècnica de substitució.	23
Gràfic 4. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sonors.	26
Gràfic 5. Tècniques de traducció utilitzades per traduir els elements visuals.	27
Taula 10. Elements sonors.	26
Gràfic 6. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements no-marcats.	29
Taula 11. Elements visuals traduïts literalment amb paral·lelisme.	28
Taula 12. Elements no-marcats traduïts literalment amb paral·lelisme.	29
Taula 13. Elements no-marcats traduïts amb la tècnica de substitució.	29
Gràfic 7. Elements humorístics.	30
Gràfic 8. Tècniques de traducció.	31

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació i motivació

En l'obra *Sobre la violència*, Hannah Arendt va assenyalar que: «L'enemic més gran de l'autoritat és, per això, el menyspreu, i el mitjà més segur de minar-la és el riure» (Arendt, 1973: 147). Considere que és la millor cita per començar aquest treball, ja que jo també veig el riure i l'humor com un acte de rebel·lia, però a la vegada, de pau.

D'altra banda, vaig començar a interessar-me més per la traducció de l'humor quan vaig cursar l'assignatura *Kulturelle Produkte und ihre Übersetzung* amb la professora Liliana Camacho González a la Universität Hildesheim. Aquesta assignatura tractava la traducció de l'humor de l'alemany a l'espanyol i a l'inrevés. Em va sorprendre la quantitat de dificultats que se sumen quan fas una traducció que conté elements humorístics i la qualitat essencial que havia de tindre la persona que els traduïra: sentit de l'humor, ja que sovint, aquests elements estan marcats d'alguna manera, però no sempre i, per tant, ha de ser qui tradueix, qui identifique aquests elements per traduir-los adequadament. A més, cal trobar solucions enginyoses, atés que la cultura meta (L2) ha d'entendre l'acudit que es fa en la llengua original (L1) i que, amb freqüència, està lligat a la cultura de la L1. I si aquests obstacles no foren prou, s'han de tindre en compte el marc de la traducció audiovisual, en què s'ha de parar especial atenció a la isocronia, la sincronia cinèsica i la sincronia labial. És tot aquest conjunt de condicionants que em motiven per dur a terme aquest treball i que, és clar, havia de ser en la meua llengua materna, el català.

Així mateix, cal esmentar la complexitat de trobar productes audiovisuals doblats o subtitulats al català, ja no sols perquè es tradueixen pocs, sinó també perquè els pocs que hi ha no se'n pugen a les plataformes de *streaming*. Això no obstant, quan buscava una pel·lícula alemanya traduïda al català, vaig trobar la pel·lícula de *Hannah Arendt*. Malgrat no haver tingut cap pel·lícula en ment des del principi i la dificultat d'aconseguir-ne una, crec que aquesta pel·lícula em va com l'anell al dit, perquè durant els meus estudis universitaris, mai he escoltat (o poques vegades) què pensava de la història de la humanitat, la nostra història, una veu femenina. A més, inclou un humor que des del meu punt de vista és molt interessant —i m'atreviria a dir intel·lectual— l'irònic. També he considerat curiós el fet que la directora, Margarethe von Trotta, decidira plasmar la realitat de l'exili a través de l'aparició de diferents llengües: l'alemany, l'anglès i l'hebreu.

1.2. Objecte d'estudi i metodologia

L'obra objecte d'estudi d'aquest treball és la pel·lícula de *Hannah Arendt* (2012), la qual tracta quatre anys de la vida de la filòsofa jueva alemanya, des del 1961 fins al 1964. Aquesta producció ha estat dirigida per Margarethe von Trotta i es centra, principalment, en la polèmica que va sorgir arran dels articles que va escriure Hannah Arendt sobre el judici que es va fer a Eichmann, un oficial de gran pes dins del règim nazi i un dels principals responsables de la «solució final», el qual facilitava la deportació massiva de jueus als guetos. Una de les característiques principals de l'obra original és l'alternança de tres llengües diferents: l'anglès, l'alemany i l'hebreu. Una altra de les peculiaritats que fan aquesta pel·lícula objecte d'estudi és la inclusió de diversos elements humorístics. És per aquestes característiques, que s'han escollit 26 segments d'aquesta obra, els quals són els que més fàcilment criden l'atenció en l'original i, per tant, poden provocar humor a més espectadors. Tot això és analitzat a través d'un estudi de cas descriptiu, que inclou tant mètodes quantitius com qualitius perquè els resultats siguin els més detallats possibles. Així doncs, es descriuen, comparen, avaluen i comprenen els problemes que planteja la traducció de l'humor en les pel·lícules multilingües.

1.3. Preguntes d'investigació i objectius

Aquest treball pretén resoldre la pregunta «quins problemes planteja la traducció de l'humor en les pel·lícules multilingües?». A partir d'aquesta, hi sorgeixen d'altres com: «quins elements humorístics s'hi utilitzen?» o «quines tècniques de traducció s'hi han utilitzat per traduir aquests elements?». Per respondre a aquestes preguntes, s'hi han fet servir la classificació d'elements humorístics de Martínez Sierra, (2016: 577-579) i la de tècniques de traducció proposada per Martínez Tejerina, (2012: 137-147).

Així, d'acord amb les preguntes d'investigació formulades, aquest treball té com a objectiu principal identificar les dificultats que planteja la traducció de l'humor en la traducció per a doblatge d'una pel·lícula multilingüe. A més, té com a finalitat identificar els tipus d'elements humorístics emprats, determinar fins a quin punt l'ús de diferents codis lingüístics ha contribuït a crear elements humorístics, analitzar de quina manera s'han traduït els elements identificats i comparar l'efecte que fan els elements identificats en la pel·lícula original i en la traducció.

1.4. Estructura

Entre la bibliografia emprada en aquest treball, cal destacar autors com Martínez Sierra (2016), Martínez Tejerina (2016), Zabalbeascoa Terran (2005) i Vandaele (2002), que m'han servit com a base.

En el primer capítol, «el marc teòric», es contextualitza el concepte d'«humor» a través de les teories que han sorgit amb els anys, des de l'Antiga Grècia fins a les tres teories que més pes han tingut: la *teoria de la superioritat*, la *teoria de la descàrrega* i la *teoria de la incongruència*. A més, s'esmenten les investigacions realitzades prèviament sobre la traducció de l'humor en la traducció audiovisual, i es destaquen els investigadors i les investigadores que més han contribuït en aquest camp, com són Fuentes (2001), Zabalbeascoa (1996) i Chiaro (2005) i (2008), Martínez Tejerina (2016) i (Chaume, 2013: 25).

En el segon capítol, «la metodologia», s'expliquen les classificacions que s'empren per a analitzar els elements humorístics (Martínez Sierra, 2016: 577-579) i les tècniques de traducció (Martínez Tejerina, 2012: 137-147).

En el tercer capítol, «l'anàlisi i els resultats», es procedeix a identificar i classificar els elements humorístics que apareixen en la pel·lícula *Hannah Arendt* (2012), d'acord amb la classificació que proposa Martínez Sierra (2016: 577-579). A continuació, s'analitzen les tècniques de traducció adoptades per traduir cada element humorístic segons la proposta de tècniques de traducció més adequades per traduir l'humor per a doblatge que fa Martínez Tejerina (2012: 137-147). Així mateix, es considera si les solucions suggerides han estat les més encertades i, si no, es presenten propostes més adequades.

En el quart capítol, «les conclusions» s'extrauen un seguit de conclusions i es pretén generalitzar a partir dels resultats extrets de l'anàlisi de l'obra. A més a més, es recomana continuar investigant en aquest camp tan complex com és el de la traducció de l'humor per a doblatge de pel·lícules multilingües.

Finalment, es llisten les referències consultades per dur a terme aquest treball i, a continuació, s'adjunten en els annexos, les taules i els gràfics elaborats.

2. MARC TEÒRIC

O humor é un elemento importante da cultura e forma parte da estrutura normativa dunha sociedade, pois na súa configuración atópanse referencias explícitas ás crenzas, os valores, os gusto e as normas compartidas pola maioría da xente. (Veira Veira, 2018: 10)

Tal com afirma Veira en la cita que encapçala aquest capítol, l'humor és una part fonamental d'una cultura i, a més, és el seu reflex. La paraula *humor* té el seu origen en el verb llatí *umere*, que significava «humerar» i estava vinculada al substantiu *umor*, «líquid» o «humitat», especialment, l'aigua que traspua de la terra (*humus*). Hipòcrates va proposar la teoria que el cos humà estava format per quatre substàncies bàsiques (la bilis negra, la bilis groga, la sang i la flegma), denominades «humors» i els desequilibris en les quantitats d'aquestes determinaven la salut de l'organisme. Aquests humors es corresponien als elements d'aire, foc, terra i aigua (De Los Reyes, 2013: 23-40). Per contra, actualment, el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, defineix l'*humor*, entre altres accepcions, com la «facultat de descobrir i expressar elements còmics o absurdament incongruents en idees, situacions, esdeveniments, actes».

Entre una definició i l'altra d'*humor*, han passat molts anys, així com teories o pensadors que han intentat explicar la naturalesa de l'humor. Un bon exemple n'és Henri Bergson, qui va ser un dels primers a utilitzar el concepte d'*humor* com a diversió (Escobar María, 2008: 136) en la seua obra *La Risa* (1899), en què defensava la *teoria de la superioritat*. Però, el seu origen es remunta al segle XVII amb la teoria de la superioritat de Hobbes (Veira Veira, 2018: 15). Aquesta teoria plantejava que ens riem quan de sobte ens sentim superiors. Altrament, a partir de les lectures de Bergson, Freud va escriure la seua obra *Jokes and Their Relation to the Unconscious* (1905) (L'acudit i la seua relació amb el subconscient), on va proposar una altra teoria: la *teoria de la descàrrega* (Sosa, 2007: 177-178), segons la qual l'humor produeix plaer perquè allibera tensions, és com una «vàlvula d'escapament» (Veira, Veira, 2018: 15). No obstant això, la teoria que té més pes actualment i que millor reflecteix la societat de consum és la *teoria de la incongruència* (Veira Veira, 2018: 16). El psicòleg Thomas R. Shultz (1976: 12; citat segons Vandaele, 2002), va definir *incongruència* com «un conflicte entre allò que s'espera i allò que realment ocorre en la broma». Malgrat que trobem l'inici d'aquesta teoria en alguns filòsofs de renom, com Schopenhauer, un dels principals defensors n'ha estat Neil Schaeffer (Sosa, 2007: 180). En els últims anys, investigadors com Jeroen Vandaele (2002) han estudiat les diferents teories de l'humor i les han aplicades a l'anàlisi de comèdies per considerar punts en comú i que puguen ajudar en altres camps com, per exemple, el de la traducció.

La traducció de l'humor ha esdevingut objecte d'estudi en els darrers anys, especialment, des dels anys noranta del segle passat. Fuentes (2001) va ser el primer autor que va emprar qüestionaris per a mesurar la recepció de l'humor en el doblatge de la pel·lícula dels germans Marx *Duck Soup* a l'espanyol (*Sopa de Ganso*) i també en la seua versió original en anglés (Chaume, 2013: 25). També en el cas del doblatge, Martínez Sierra (2008) ha estudiat des d'un enfocament descriptiu el transvasament de l'humor a partir de la pèrdua, del guany i del manteniment del component pragmàtic dels textos estudiats (Chaume, 2013: 21). A partir de la perspectiva discursiva i de l'anàlisi semiòtic de les imatges, ha pogut oferir una comprensió global del fenomen de l'humor i del seu traspàs entre cultures. Els estudis de cas han estat, per tant, necessaris per consolidar la investigació en TAV i en doblatge. Alguns traductors i traductores destacats, a més dels esmentats anteriorment, són Zabalbeascoa (1996) i Chiaro (2005) i (2008), Martínez Tejerina (2016), els quals han fet grans aportacions al camp d'estudi de la traducció de l'humor en el doblatge.

Per interpretar aquest auge de l'estudi de l'humor en el doblatge dels últims anys, cal tenir en compte l'èxit que tenen en l'actualitat les plataformes de *streaming*, les quals estan globalitzant el mercat dels continguts audiovisuals i, per tant, cal doblar i subtitular pel·lícules, sèries i documentals en altres llengües. Perquè aquests productes audiovisuals tinguin èxit en altres països, cal que l'espectador entenga els elements humorístics que hi apareixen en la versió original. Si bé la seua traducció suposa un repte, Martínez Sierra (2016: 577-579) proposa la següent classificació d'elements potencialment humorístics: 1) elements que al·ludeixen a la comunitat i les institucions, 2) elements de sentit de l'humor de la comunitat, 3) elements lingüístics, 4) elements visuals, 5) elements gràfics, 6) elements paralingüístics, 7) elements humorístics no-marcats i 8) elements sonors, els anomenats *acudits sonors* d'Adrián Fuentes (2001: 33).

Els elements sobre la comunitat i les institucions (CI) són aquells que inclouen referents culturals o intertextuals específics de la comunitat en qüestió. D'una altra banda, els elements de sentit de l'humor de la comunitat (SHC) són aquells que tracten temes pels quals tenen preferència algunes comunitats. Quant als elements lingüístics (L), aquests es basen en aspectes lingüístics, ja estiguen explícits o implícits en el missatge. Respecte als elements visuals (V), es discrimina entre l'humor que provoca la imatge de la pantalla i l'acudit, que és un element lingüístic convertit en visual. Pel que fa als elements gràfics (G), en aquesta categoria, s'inclou l'humor resultat d'un missatge escrit que apareix en una icona concreta. Frederic Chaume (2004: 25) parla de *codis gràfics* per referir-se als missatges escrits que apareixen en la pantalla. Assenyala que

«visualment també percebem llenguatge escrit, en forma de títols, didascàlies, textos i subtítols». Una altra categoria és la dels elements paralingüístics (PL), que són aquells que produeixen humor a causa d'elements com un accent estranger, el to de veu o el ritme. També s'hi inclouen els silencis narratius (Poyatos, 1995). Un altre tipus d'element humorístic és el no-marcad (NM), aquell que causa humor, però que no es pot incloure en cap de les anteriors categories esmentades. Finalment, Adrián Fuentes (2001: 33) afegeix una altra classe, els *acudits sonors*, és a dir, els elements sonors (S), aquells acudits derivats de la pista sonora.

Aquesta classificació ens pot ajudar a entendre millor els mecanismes per produir humor i, per tant, poden facilitar a la traductora la tria de la tècnica de traducció més adequada. Hurtado Albir (2001: 510-511) diferencia díhuit tècniques de traducció. Per «tècnica de traducció» s'entén el «procediment, visible en el resultat de la traducció, que s'utilitza per aconseguir l'equivalència traductora a microunitats textuais». Aquestes són l'adaptació, l'ampliació lingüística, l'amplificació, el calc, la compensació, la compressió lingüística, la creació discursiva, la descripció, l'omissió, l'equivalent encunyat, la generalització, la modulació, la particularització, el préstec, la substitució, la traducció literal, la transposició i la variació. Martínez Tejerina (2012: 137-147) en destaca sis per transferir la intenció humorística al text meta (L2): la traducció literal amb paral·lelisme lingüístic, la traducció literal sense paral·lelisme, la substitució, la recreació, la neutralització, la compensació i l'omissió. La tria d'aquestes tècniques no ha estat a l'atzar, sinó tenint en compte que en el doblatge de comèdies hi ha tres peculiaritats fonamentals en el text origen: la forma, el recurs i la intenció (Martínez Tejerina, 2012: 137-147). Si bé és difícil aconseguir transvasar aquestes tres característiques al text i la cultura meta i, sovint, se n'ha de desprendre d'alguna. Així doncs, la traducció literal és una tècnica que trasllada tant la forma com la intenció i el recurs, però sols quan hi ha un equivalent en la L2. Quant a la substitució, malgrat que canvia la forma, transfereix igualment el recurs i la intenció. Respecte a la recreació, assoleix la intenció humorística, tot i que canvia el recurs i la forma. La neutralització causa la pèrdua de la intenció humorística, ja que es converteix en un missatge neutral. Pel que fa a la compensació, afegeix intenció humorística que no apareix en el text original. Finalment, l'omissió renuncia a les tres peculiaritats i, per tant, l'espectador sols pot gaudir d'aquest element humorístic en el text en L1, en la versió original.

A més dels elements humorístics, un altre repte que es pot trobar en el doblatge d'una pel·lícula és el multilingüisme. D'acord amb el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «multilingüisme» i «plurilingüisme» signifiquen el mateix: «en què coexisteixen diverses llengües». Tanmateix, teòrics de la traducció com Delabastita i Grutman (2005)

advoquen per una definició més àmplia, en què no sols s'inclouen les llengües, sinó també els dialectes i sociolectes (Díaz Cintas, 2015: 137). Malgrat que la (co) existència de diverses llengües, dialectes i sociolectes en un mateix entorn geogràfic i social és una realitat no sols actual, sinó ja al llarg de la història, la seua representació en obres literàries o cinematogràfiques és tímida a causa de les pressions financeres (Díaz Cintas, 2015: 137). A conseqüència de l'escassa producció d'obres multilingües, també el seu estudi ha estat esporàdic. Amb tot, alguns traductors i traductores com Heiss (2004), Valdeón (2005), Corrius (2008) i Chiaro (2007) sí que s'han endinsat en la investigació de la traducció d'obres multilingüisme. Delia Chiaro afirma que el multilingüisme pot generar confusió i malentesos, a causa de la incomprensió entre els personatges, que resulten en situacions humorístiques, n'és un exemple la pel·lícula *Hannah Arendt*, objecte d'aquest treball.

En les pel·lícules multilingües, la decisió de traduir, o no, la tercera llengua (L3) que apareix, o apareixen, depèn del seu valor narratiu dins l'argument. Com a norma general, si la L3 s'ha utilitzat com a decoració lingüística, sol deixar-se tal qual (Díaz Cintas, 2015: 143). Així mateix, a continuació s'exposen les solucions per marcar la L3 que proposa Chaume (2012):

- La subtitulació, és a dir, es tradueix el diàleg a la L2 en els subtítols, com és el cas de *Lost in Translation* (2003). Aquesta solució permet mantenir la riquesa lingüística de la pel·lícula.
- Deixar el diàleg en la L3 tal com en la versió original, com és el cas de la pel·lícula *Maleïts Malparits* (2009).
- L'autotraducció, el personatge és poliglota i, per tant, es tradueix a ell mateix. Un exemple el trobem en la pel·lícula *Pulp Fiction* (1994).
- La interpretació d'enllaç, és a dir, hi ha un altre personatge que és poliglota i fa de mediador lingüístic, com és el cas d'alguna escena que apareix en la sèrie *Games of Thrones* (2011).
- El *voice-over*, que consisteix a superposar una pista sonora a l'original, però és la tècnica menys utilitzada.

Per contra, està l'opció de no marcar la L3, és a dir, doblar-ho tot a la llengua meta (L2) i, per tant, perdre la riquesa lingüística de l'obra. Un bon exemple n'és la pel·lícula de *Hannah Arendt* (2012).

A continuació, es presenta una taula que resumeix les modalitats proposades per Chaume (2012: 132), que actualitza les de Martínez Sierra et al. (2010):

Taula 1. Estratègies i tècniques per al doblatge multilingüe.

Estratègia	Transvasament	Tècnica
Marcar L3	L3 → L2	Subtitulació Autotraducció Interpretació d'enllaç <i>Voice-over</i>
	L3 → L3	Sense traduir
No marcar L3	L3 → L2	Doblatge

3. METODOLOGIA

En aquest treball es tracta de reflectir les regularitats en la traducció d'elements humorístics per al doblatge de pel·lícules multilingües que s'observen en aquesta obra i comentar els aspectes més rellevants perquè puguin servir per a investigacions futures sobre la traducció de l'humor de pel·lícules multilingües.

Aquesta anàlisi parteix de la classificació dels elements humorístics que planteja Martínez Sierra (2016: 577-579), per identificar els tipus d'elements humorístics utilitzats i, així, determinar fins a quin punt l'ús de diferents codis lingüístics ha contribuït a crear aquests elements. Aquesta categorització es basa en huit tipus d'elements potencialment humorístics:

- 1) els elements sobre la comunitat i les institucions (CI), aquells que inclouen referents culturals o intertextuals específics d'una comunitat;
- 2) els elements de sentit de l'humor de la comunitat (SHC), aquells el tema dels quals semblen més populars en certes comunitats;
- 3) els elements lingüístics (L), aquells que es basen en aspectes lingüístics;
- 4) els elements visuals (V), els acudits lingüístics que produeixen humor quan es veuen en pantalla;
- 5) els elements gràfics (G), els textos en pantalla,
- 6) els elements paralingüístics (PL), com poden ser l'accent, el timbre, el to de veu...;
- 7) els elements sonors (S), els anomenats *acudits sonors* d'Adrián Fuentes (2001: 33), basats en la pista sonora; i
- 8) els elements humorístics no-marcats (NM), tots aquells que no es poden incloure en cap de les categories ja esmentades.

D'una altra banda, per analitzar de quina manera s'han traduït els elements humorístics identificats, es pren com a referència les sis tècniques de traducció que destaca Martínez Tejerina (2012: 137-147) de les que proposa Hurtado Albir (2001):

- 1) la traducció literal amb paral·lelisme lingüístic o *traducció literal per unitat polisèmica*, és a dir, quan existeix una unitat amb el mateix significat en la llengua meta;
- 2) la traducció literal sense paral·lelisme o *traducció literal per unitat no polisèmica*, es tracta d'emprar una unitat en la llengua meta que sols siga equivalent en el pla formal;

- 3) la substitució, es manté el mateix recurs humorístic en el text meta, però allunyant-se del text original;
- 4) la recreació, malgrat que també s'allunya del text original, s'utilitza un altre recurs humorístic en el text meta;
- 5) la neutralització, utilitzada per a evitar un efecte d'estranyesa en l'audiència i, per tant, es buida l'efecte humorístic;
- 6) la compensació, emprada sobretot quan s'ha hagut de neutralitzar o ometre un efecte humorístic i es crea un element nou en el text meta que no apareix en el text original;
- 7) l'omissió, s'elideix totalment el missatge.

Així doncs, el procediment seguit ha sigut aquest:

En primer lloc, s'identifiquen els segments en la versió original (en alemany i anglés) que inclouen elements humorístics i es fa constar el TCR (*Time Code Reading*).

En segon lloc, s'analitza el tipus d'element humorístic d'acord amb la classificació de Martínez Sierra (2016: 577-579).

En tercer lloc, es busquen i comparen aquests segments en la versió doblada al català.

En quart lloc, s'observen els elements en el text origen i en el text meta, i s'examina la tècnica de traducció feta ús en cada cas, segons les sis tècniques destacades de Martínez Tejerina (2012: 137-147) a partir de les que proposa Hurtado Albir (2001).

Finalment, s'avaluen les dades obtingudes per traure conclusions sobre les regularitats de les tècniques de traducció fetes servir per a doblar els elements humorístics.

A continuació, es presenta un model de la taula que s'ha utilitzat per a l'anàlisi dels elements humorístics, així com de les tècniques de traducció usades.

Taula 2. Model de taula d'anàlisi.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
------------	---------------------------------	---------------------------------	------------------------------	------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------

4. ANÀLISI I RESULTATS

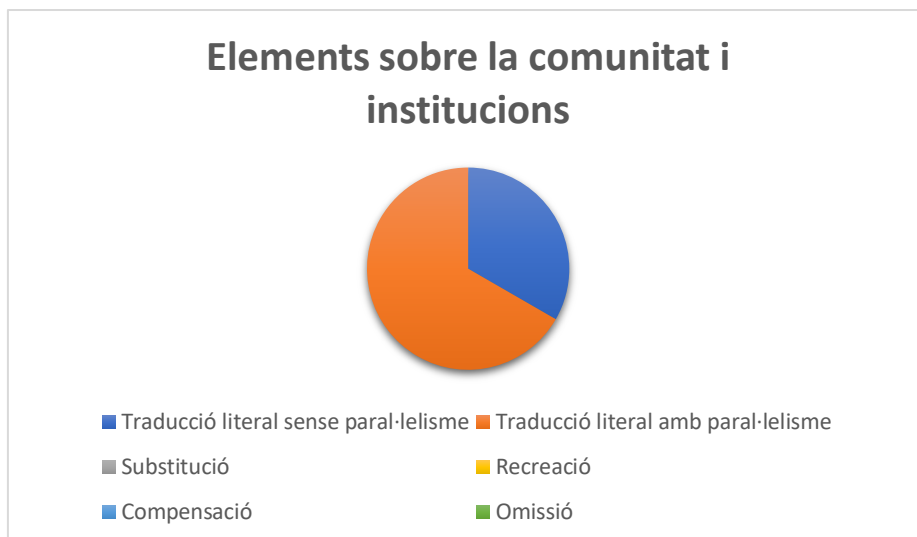
L'obra objecte d'anàlisi d'aquest treball és *Hannah Arendt* (2012), en què s'alternen els diàlegs en anglés, alemany i hebreu en la versió original, potser perquè es buscava mimetitzar la societat, en altres paraules, reflectir de manera «realista» la història de l'exili (Díaz Cintas, 2015) de Hannah Arendt als Estats Units, així com el seu viatge a Israel per assistir al judici d'Eichmann com a periodista. Tanmateix, en el doblatge al català, s'ha decidit no assenyalar el canvi de llengües.

Així mateix, en aquesta pel·lícula, es narra part de la biografia (1961-1964) de la filòsofa jueva alemanya Hannah Arendt, qui va treballar com a periodista del diari *The New Yorker* durant el judici al nazi Adolf Eichmann, que va tindre lloc a Jerusalem. El seu (segon) marit, Heinrich Blücher, no hi estava molt d'acord, però Hannah Arendt estava decidida a publicar els articles, els quals causaren molta polèmica a causa de la «banalització del mal» que hi feia l'autora, i va estar criticada inclús per amistats seues com Kurt Blumenfeld (qui va ser un líder sionista alemany) o Hans Jonas (filòsof alemany). Hannah Arendt compartia estil amb el filòsof Martin Heidegger, atés que havia estat professor i amant seu. D'una altra banda, la filòsofa es va relacionar amb dones intel·lectuals com Mary McCarthy, amb qui tenia una gran amistat, i Lotte Köhler, que era la seua ajudant.

Per fer l'anàlisi d'aquest treball, s'han escollit 26 segments de la pel·lícula de *Hannah Arendt*, els quals són els que més fàcilment criden l'atenció en l'original i contenen algun element humorístic. Així doncs, es descriuen els casos agrupant-los pel tipus d'element i es subdivideixen segons la tècnica de traducció emprada en cada cas.

4.1. Elements sobre la comunitat i institucions (CI)

Entre els elements sobre la comunitat i institucions, en trobem alguns traduïts de manera literal, però sense paral·lelisme i d'altres, amb paral·lelisme.

Gràfic 1. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sobre la comunitat i institucions.

Traducció literal sense paral·lelisme

Taula 3. Elements sobre la comunitat i institucions traduïts literalment sense paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
14.31-14.35	Thomas, I said "old friend". In Europe that means we met more than 10 minutes ago.	In Europe that means we met more than 10 minutes ago.	Tomas, a Europa quan fa deu minuts que et coneixes, ja ets un vell amic.	a Europa quan fa deu minuts que et coneixes, ja ets un vell amic.	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal sense paral·lelisme

En aquesta escena, Thomas, un amic de Hannah Arendt, els pregunta a Hans i a ella si es coneixien d'abans a Alemanya i per això diu que és un vell amic. Aquesta segona li explica que a Europa «quan fa més de deu minuts que coneixes algú», ja es tracta d'un vell amic. En aquest cas, s'ha intentat fer una traducció literal del text original amb paral·lelisme, ja que conceptes com «old friend» tenen paral·lelisme en català, «vell amic». No obstant això, al text meta, s'han ajuntat dues oracions en una per tal de dir el mateix que el text original. Però, el significat del text meta es distancia del text original, perquè mentre que en el primer Arendt detalla a Thomas que «a Europa quan fa deu

minuts que et coneixes, ja ets un vell amic», al text original diu (traduït literalment al català) «A Europa, això significa que nosaltres ens hem conegut fa més de 10 minuts». Per tant, seria convenient canviar aquesta traducció, atès que no s'ha respectat el significat del text original malgrat poder mantenir el paral·lelisme.

Traducció literal amb paral·lelisme

Taula 4. Elements sobre la comunitat i les institucions traduïts literalment amb paral·lelisme.

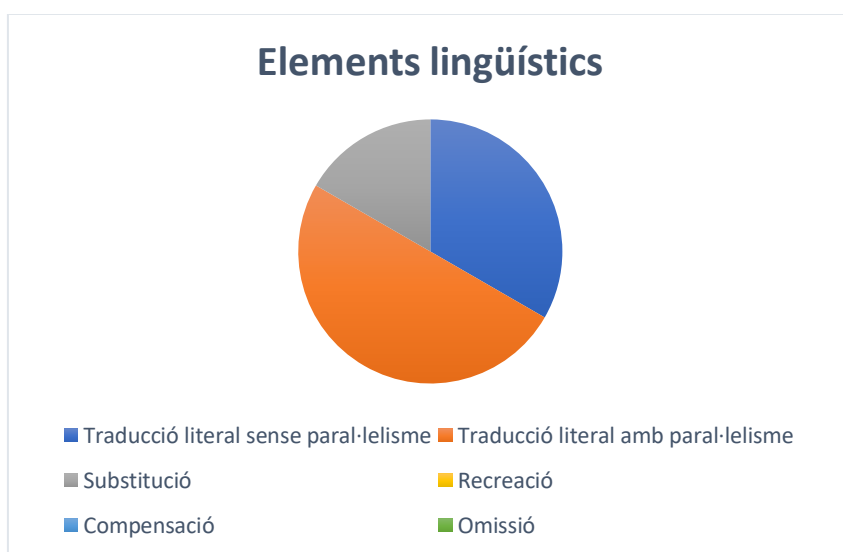
TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
42.20-42.22	Jemand krank geworden ist oder sich scheiden lassen will oder irgend sowas typisch amerikanisches .	oder irgend sowas typisch amerikanisches	Algú que està malalt o es divorcia o alguna d'aquestes coses típiques dels americans.	o alguna d'aquestes coses típiques dels americans	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal amb paral·lelisme
1.00.2-1.00.23	Tolstoy wrote <i>War and Peace</i> in less time.	Tolstoy wrote <i>War and Peace</i> in less time.	Ni Tolstoi va trigar tant a escriure <i>Guerra i Pau</i> .	Ni Tolstoi va trigar tant a escriure <i>Guerra i Pau</i> .	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal amb paral·lelisme

En aquests dos casos de la taula 4, s'ha decidit traduir-los literalment mantenint el paral·lelisme, ja que ambdues cultures (la del text origen i la del text meta) comparteixen l'estereotip segons el qual els americans no treballen a la mínima que els passa alguna cosa. En aquesta escena, Hannah Arendt li explica a Heinrich que ha de fer una substitució a la universitat, però no sap per què, per alguna d'eixes «coses americanes». D'una altra banda, en el segon exemple, s'ha mantingut el referent de Tolstoi i l'obra que

va escriure, *Guerra i Pau*, coneguts també per ambdues cultures i utilitzat per comparar el temps que tardava la filòsofa a escriure un article sobre el judici d'Eichmann per al diari *The New Yorker* i el temps que va trigar Tolstoi a escriure aquesta obra, atés que es va anar publicant en fascicles durant 4 anys fins que, per fi, va estar completa.

4.2. Elements lingüístics (L)

Els elements lingüístics han estat traduïts utilitzant les tècniques següents: la traducció literal sense paral·lelisme, la traducció literal amb paral·lelisme i la substitució.

Gràfic 2. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements lingüístics.

Traducció literal sense paral·lelisme

Taula 5. Elements lingüístics traduïts literalment sense paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
05.40-05.42	Well, I suppose we can't be wild Berliners like you.	wild Berliners	No totes podem ser berlineses esbojarrades com tu.	berlineses esbojarrades	Element lingüístic (L)	Traducció literal sense paral·lelisme
05.44-05.47	Wild because we don't	Wild because we don't	Esbojarrades perquè no ens casem amb	Esbojarrades perquè no ens casem amb	Element lingüístic (L) i	Traducció literal sense paral·lelisme

	marry all our lovers?	marry all our lovers?	tots els nostres amants?	tots els nostres amants?	element sonor (S)	
--	-----------------------------	-----------------------------	--------------------------------	--------------------------------	----------------------	--

En el primer cas, en lloc de traduir «wild» com a «salvatges», que seria la traducció més literal, s'ha preferit traduir-lo de manera encertada per un equivalent que poguera causar més humor en la cultura meta, «esbojarrades». Quant al segon exemple, a més de l'element anterior «esbojarrades», se n'afegeix un altre, el fet de casar-se amb tots els amants, ja que Hannah Arendt no entén per què, a la seua amiga, no li sembla bé que Heinrich, el marit d'Arendt, tinga relacions extramatrimonials. A més, per trobar l'humor en aquesta escena, cal posar-se en context, ja que Hannah Arendt estava casada amb el seu segon marit (a més d'altres amants que havia tingut, com Heidegger, un dels seus professors) i Mary ja s'havia casat quatre vegades, la qual cosa no era comú en aquella època.

Traducció literal amb paral·lelisme

Taula 6. Elements lingüístics traduïts literalment amb paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
12.37 - 12.40	You will hear all about that when the tribe comes over.	the tribe	Això ho sabreu quan reuneixi a tota la tribu.	la tribu	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb paral·lelisme
47.37 - 47.38	Oh, God. Ask him for a raise.	Ask him for a raise.	Mare meva. Apuja-li el sou.	Apuja-li el sou.	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb paral·lelisme
56.55 - 57.02	Oh, Hemingway y was just	Hemingway y was just an	Hemingway va ser només un conductor	Hemingway va ser només un conductor	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb

	an ambulance driver, Thomas. As a writer, he was nothing more than the premature ejaculator of the 20th century.	ambulance driver. As a writer, he was nothing more than the premature ejaculator of the 20th century.	d'ambulàncies, Tomas. Com a escriptor no va passar mai de ser l'ejaculador precoç del segle XX.	d'ambulàncies. Com a escriptor no va passar mai de ser l'ejaculador precoç del segle XX.		paral·lelisme
--	--	---	---	--	--	---------------

En el primer exemple de la taula 6, s'ha traduït literalment *tribe* com a «tribu», quan Hannah Arendt es refereix als alumnes perquè en la cultura meta, també provoca humor referir-se a l'alumnat com una tribu. En el segon cas, mentre Mary i Arendt passegen pel campus de la universitat, un col·lega afalaga Hannah Arendt, i Mary li demana a la seua amiga que li apuge el sou. Si bé s'ha traduït literalment, s'ha hagut de buscar una estructura equivalent en català per expressar això de manera natural i aquesta ha estat apropiada, atès que provoca riure. Pel que fa al tercer i últim exemple, trobem l'humor en la descripció que Mary li dona a Thomas de Hemingway i que es manté el paral·lelisme en el doblatge al català, perquè també provoca humor en la cultura meta. Hem de tindre en compte que ningú s'espera que en una reunió d'intel·lectuals a casa de Hannah Arendt i Heinrich, algú pugui fer una descripció d'una persona de renom com era i és Hemingway amb eixes paraules.

Substitució

Taula 7. Elements lingüístics traduïts amb la tècnica de substitució.

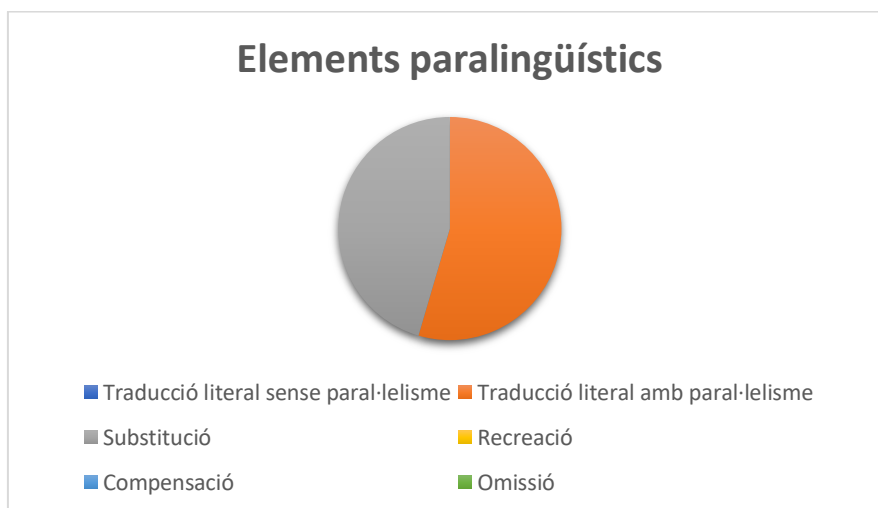
TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
27.18-27.22	Herr Vorsitzender, ich habe das Gefühl, dass ich	Ich habe das Gefühl, dass ich	Senyor president, em sento com un	Em sento com un bistec que estan	Element lingüístic (L)	Substitució

	hier so lange gebraten werde, bis das Steak eben gar ist.	hier so lange gebraten werde, bis das Steak eben gar ist.	bistec que estan rostint fins a tenir-me al punt.	rostint fins a tenir-me al punt.		
--	---	---	---	--	--	--

Respecte a l'exemple d'element lingüístic traduït mitjançant la substitució, es troba el comentari que li fa Eichmann al jutge durant el judici a Jerusalem. Si bé es manté el mateix recurs del «bistec», s'ha modificat un poc l'oració perquè resulte més còmica en el text meta, ja que s'afegeixen matisos com «estar al punt» i s'especifica que el bistec és ell. De fet, si s'haguera traduït literalment el text origen, hauria quedat més o menys així: «Senyor president, tinc la sensació que m'estan fregint ací fins que el bistec estiga fet». Així doncs, ha estat encertada la solució que s'ha trobat perquè ajuda a augmentar la incongruència que s'escolte un comentari així en un judici.

4.3. Elements paralingüístics (PL)

Per traduir els elements paralingüístics, s'han emprat les tècniques de la traducció literal amb paral·lelisme, la traducció literal sense paral·lelisme i la substitució.

Gràfic 3. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements paralingüístics.

Traducció literal amb paral·lelisme

Taula 8. Elements paralingüístics traduïts literalment amb paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
05.46 - 05.48	Well, I didn't marry all of them.	marry all of them	Jo no m'he casat amb tots.	casat amb tots	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
07.35 - 07.37	Natürlich nicht, da er ein so guter Katholik war.	so guter Katholik	El va ajudar perquè era molt bon catòlic.	molt bon catòlic	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
17.15 - 17.17	Oh, so of course that's better than a PhD.	better than a PhD	Sí, clar. És millor que fer un doctorat.	millor que fer un doctorat	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
17.27 - 17.30	They're fantastic. The happiest married couple in the world.	The happiest married couple in the world.	Són fantàstics. El matrimoni més feliç de la Terra.	El matrimoni més feliç de la Terra.	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
22.33 - 22.35	Siehst du? Er will mich loswerden.	Er will mich loswerden.	Ho heu vist? Ja em vol fer fora.	Ja em vol fer fora.	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
47.28 - 47.33	Hannah, Sie sind meine Heldin!	Sie sind meine Heldin!	Hannah, ets la meua heroïna!	Hannah, ets la meua heroïna!	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme

	Thank you!		Moltes gràcies!			
--	------------	--	-----------------	--	--	--

Els elements humorístics de la taula 8 s'han traduït literalment amb paral·lelisme, ja que es produeix humor amb elements paralingüístics com és el to de veu o el ritme a l'hora de parlar. Pel que fa al primer exemple, causa humor tant el ritme com el to de veu amb què es diu, atès que es tracta d'un to irònic perquè Mary ja s'ha casat quatre vegades. Ha estat encertat traduir-lo al català amb la resposta completa per remarcar el «no» i, a més, que en català, és més comú contestar amb l'oració completa si es pretén emfatitzar la resposta. Els exemples 2 i 3 es pronuncien amb to irònic. En l'exemple 2, Hannah Arendt fa referència a Adolf Eichmann, ja que es rumoreja que el Papa l'ha ajudat a escapar d'Amèrica. D'una altra banda, l'exemple 3 és la resposta irònica que li dona Lotte a Arendt respecte a un número de telèfon que li han demanat i que ella ha mentit, ja que ha dit que no el tenia quan realment no era així. Altres exemples en són el 4, Mary li diu a Thomas amb to seriós i irònic que *they're fantastic. The happiest married couple in the world* fent referència al matrimoni de Heinrich i Hannah Arendt mentre discuteixen sobre el judici d'Eichmann. Quant a l'exemple 5 de la taula 8, Arendt se sorprèn del comentari de Kurt, perquè aquest remarca a la seua família que ella sols està a Israel de visita. En l'últim cas, el personatge li ho diu a Hannah Arendt cridant pel campus universitari.

Substitució

Taula 9. Elements paralingüístics traduïts amb la tècnica de substitució.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
13.36 - 13.37	And that is what matters when the ships are down.	ships	Això és el que compta quan pinten trastos.	trastos	Element paralingüístic (PL)	Substitució
13.38 - 13.40	"Chips". Hannah, "chips", not "ships".	chips	Bastos, Hannah. Es diu "quan	bastos	Element paralingüístic (PL)	Substitució

			pinten bastos”.			
13.44 - 13.45	“Chips”	Chips	D’acord, doncs, bastos.	bastos	Element paralingüístic (PL)	Substitució
18.20 - 18.23	Es macht mir Freude, Hans ein bisschen Feuer unter seinen heiligen Hintern zu legen.	ein bisschen Feuer unter seinen heiligen Hintern zu legen	Ostres, no et pots ni imaginar com m’he divertit provocant al Hans.	provocant	Element paralingüístic (PL)	Substitució
38.29 - 38.32	Aber nachdem wir uns die Köpfe eingeschlagen haben, haben wir uns immer wieder versöhnt	uns die Köpfe eingeschlagen haben	Però quan acaben els nostres duels sanguinaris, sempre fem les paus.	quan acaben els nostres duels sanguinaris	Element paralingüístic (PL) i sonor (S)	Substitució

Els primers tres exemples de la taula 9 estan relacionats, ja que Hannah Arendt pronuncia *ships* en lloc de *chips* quan diu l’expressió *when the chips are down* per referir-se al que compta perquè un candidat guanyi com a president. Aquesta expressió s’utilitza «quan estàs en una situació molt difícil o perillosa, que et fa entendre el valor vertader de les persones o coses» (Cambridge Dictionary, 2022). Aleshores, Mary la corregeix i li explica com es pronuncia correctament. La traducció d’aquesta escena presenta diversos grans reptes perquè no sols no comptem en català amb una expressió que signifiqui el mateix i pugui sonar natural, sinó que en català no disposem de tantes paraules monosíl·labes i quasi homòfones. «Quasi homòfones» perquè moltes vegades les persones no anglòfones no poden distingir eixes diferències fonètiques. Per això, la traductora o traductor va decidir traduir aquesta expressió per una de quasi equivalent, sobretot en espanyol, atès que encara no s’inclou en diccionaris com el DIEC, «pintar bastos», que significa «anar (o venir) mal dades» (Ésadir, 2022). Si no s’haguera tractat d’una obra audiovisual, perquè s’han de tindre en compte les sincronies labial i cinètica

i la isocronia, haguera estat més encertat traduir-ho per una expressió més catalana com podria ser «arribar a les tres pedretes» o «anar-li-hi la vida».

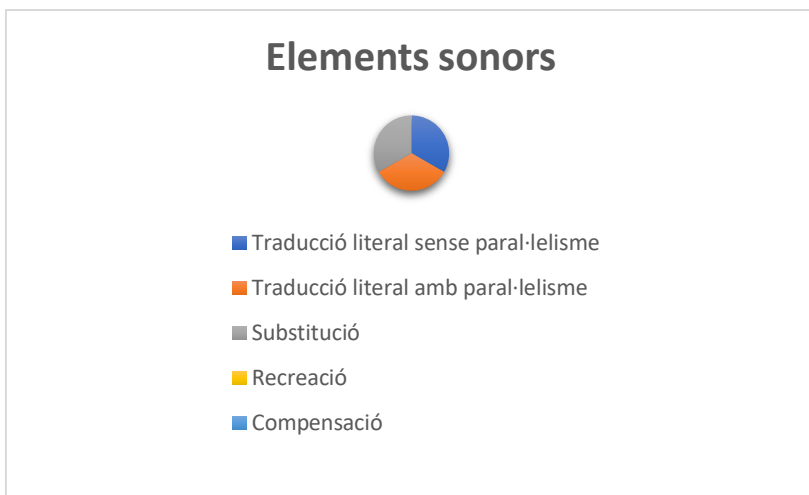
D'una altra banda, s'ha traduït *ships* (la paraula que pronuncia Hannah Arendt en lloc de *chips*) com «trastos» perquè s'assembla a la paraula «bastos». En cas d'haver-se traduït com a «arribar a les tres pedretes», ací s'hauria pogut fer el joc de paraules i dir «arribar a les tres pessetes». En canvi, en el cas d'«anar-li-hi la vida», és més freqüent escoltar al carrer l'intercanvi de paraules entre «vida» i «brida».

Respecte al tercer exemple, en el text original, s'ha emprat l'expressió alemanya (*jemandem*) *Feuer unter dem Hintern machen* o *legen* (verb que s'ha preferit ací) que significa «provocar», tal com s'ha doblat al català. Si bé en alemany també pot provocar humor l'expressió en si, en català es perd. No obstant això, és el ritme de veu de Heinrich el que ajuda a causar humor, ja que a més, ho diu tan prompte com tanca la porta de casa i fa referència a Hans, amb qui havien estat debatent prèviament. Per marcar més aquest element humorístic, s'hauria pogut traduir per alguna frase feta catalana que tinguera el mateix significat que l'original, com per exemple, «buscar les pessigolles» o «buscar les puces», i així, aproximar el text meta a l'espectador.

El quart segment humorístic de la taula 9 destaca també pel to de veu seriós amb què ho diu Kurt i l'expressió alemanya *sich die Köpfe einschlagen* (trencar-se els caps, literalment), que s'ha volgut emfatitzar en català i traduir-lo de manera encertada com «duels sanguinaris». També uns segons abans, Hannah Arendt i ell estaven debatent en veu alta. És aquest contrast el que provoca humor i, per tant, com més gran siga el contrast, més humor provocarà en l'espectador.

4.4. Elements sonors (S)

Els elements sonors s'han traduït mitjançant la traducció literal sense paral·lelisme o la substitució.

Gràfic 4. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sonors.

Taula 10. Elements sonors.

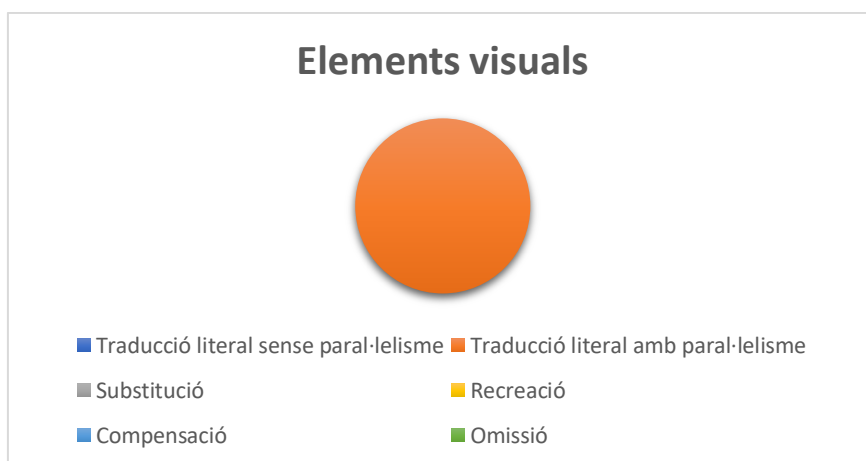
TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
05.44 - 05.47	Wild because we don't marry all our lovers?	Wild because we don't marry all our lovers?	Esbojarrad es perquè no ens casem amb tots els nostres amants?	Esbojarrad es perquè no ens casem amb tots els nostres amants?	Element lingüístic (L) i element sonor (S)	Traducció literal sense paral·lelism e
18.23 - 18.26	Besonders weil er so glücklich darüber ist dich in die Hölle zu schicken.	dich in die Hölle zu schicken	Sembla tan content d'enviar-te a pastar fang.	enviar-te a pastar fang	Element sonor (S)	Traducció literal amb paral·lelism e

38.29	Aber	uns die	Però quan	quan	Element	Substitució
-	nachdem wir	Köpfe	acaben els	acaben els	paralingüíst	
38.32	uns die	eingeschlag	nostres	nostres	ic (PL) i	
	Köpfe	en haben	duels	duels	sonor (S)	
	eingeschlag		sanguinaris	sanguinaris		
	en haben,		, sempre			
	haben wir		fem les			
	uns immer		paus.			
	wieder					
	versöhn					

Aquests segments de la taula 10 causen humor gràcies al fet que els personatges riuen mentre diuen el diàleg. Açò provoca que l'espectador pense que també ha de riure i, per tant, riga també amb els personatges. Dels tres exemples presentats, cal destacar la tècnica de traducció del segon, ja que s'ha trobat un equivalent al català de l'expressió *dich in die Hölle zu schicken* (enviar-te a l'infern, literalment) i que sona més natural, «enviar-te a pastar fang». A més a més, cal pensar en el context, atès que Heinrich havia estat prèviament portant-li la contrària en tot a Hans per enrabiar-lo. L'exemple 1 s'ha esmentat ja a la taula 5 i l'exemple 3, a la taula 9.

4.5. Elements visuals (V)

Els elements visuals s'han traduït de manera literal amb paral·lelisme.

Gràfic 5. Tècniques de traducció utilitzades per traduir els elements visuals.

Traducció literal amb paral·lelisme

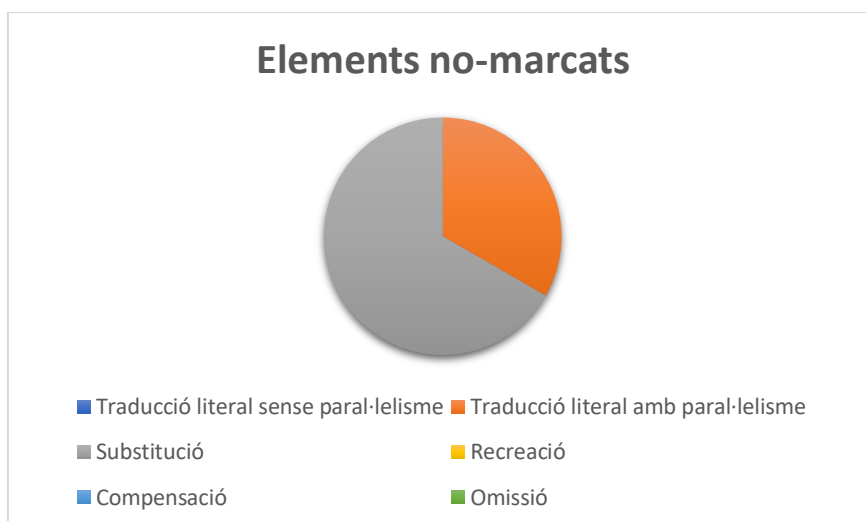
Taula 11. Elements visuals traduïts literalment amb paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
41.21-41.23	Vier Pfund. Sieht man das nicht?	Sieht man das nicht?	Dos kilos. T'has fixat?	T'has fixat?	Element visual (V)	Traducció literal amb paral·lelisme
45.11-45.12	Konnte sie leider nicht finden.	leider	Per desgràcia no l'he trobat.	per desgràcia	Element visual (V)	Traducció literal amb paral·lelisme

El primer element de la taula 11 s'ha traduït de manera literal i amb paral·lelisme, atès que s'ha passat la unitat de mesura de pes alemanya a la catalana. A més, no resultava un gran repte traduir aquest fragment perquè allò que fa gràcia és veure Heinrich tocant-se la panxa mentre li ho diu content a la seua dona després d'haver-se pesat. Quant al segon exemple, allò que causa gràcia és el somriure que fa Lotte quan acaba de parlar, ja que ens fa saber que ha mentit i no és veritat que no ha trobat «per desgràcia» el número de telèfon que li han demanat.

4.6. Elements no-marcats (NM)

Els elements no-marcats s'han traduït tant mitjançant la traducció literal sense paral·lelisme com mitjançant la traducció literal amb paral·lelisme o la substitució.

Traducció literal amb paral·lelisme

Taula 12. Elements no-marcats traduïts literalment amb paral·lelisme.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
28.33-28.35	Ich nehm' an, du willst jetzt kein Steak.	Steak	Suposo que no demanaràs bistec.	bistec	Element no-marcats (NM)	Traducció literal amb paral·lelisme

El primer exemple té lloc quan Hannah Arendt està a Jerusalem i li acaba d'explicar a Kurt el discurs que dona Eichmann sobre la impressió de sentir-se com un bistec rostit. Per això, quan es disposen a demanar què volen menjar a un restaurant, Kurt li comenta a Arendt que no creu que vulga demanar bistec per menjar.

Substitució

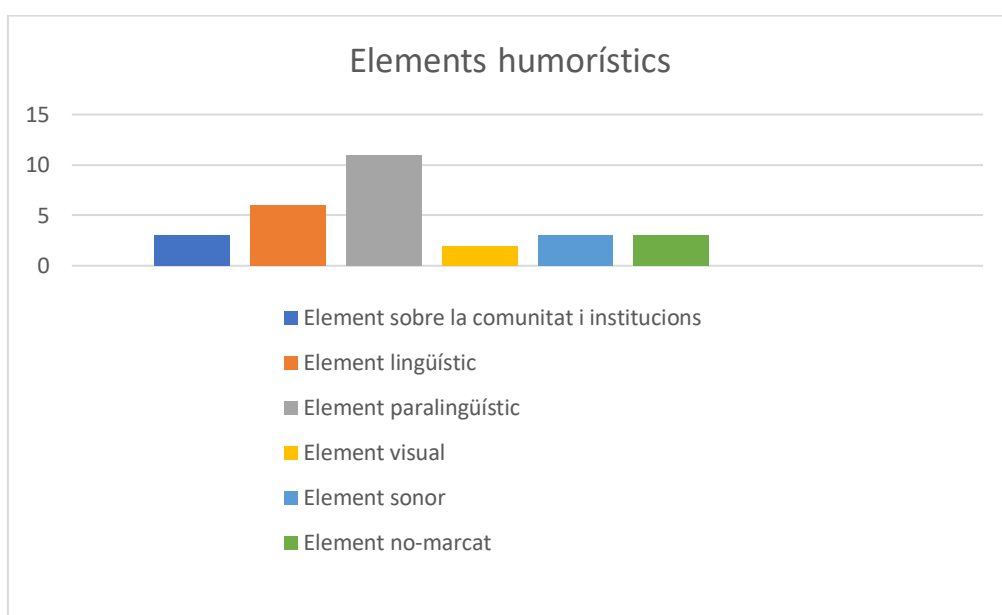
Taula 13. Elements no-marcats traduïts amb la tècnica de substitució.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
05.49-05.51	But almost.	almost	Poc t'hi ha faltat.	Poc t'hi ha faltat.	Element no-marcats (NM)	Substitució
47.06-47.07	Well, you are.	You are.	Exacte.	Exacte.	Element no-marcats (NM)	Substitució

Per entendre per què causa humor el primer segment de la taula 13, cal explicar l'escena. Mary i Hannah Arendt conversen sobre relacions extramatrimonials i Mary li diu a Arendt que és una berlinesa esbojarrada. Hannah Arendt li respon que si diu que és esbojarrada perquè no es casa amb tots els seus amants. Mary rebut que no s'ha casat amb tots i Arendt li contesta que «poc t'hi ha faltat», perquè se n'ha casat amb quatre. En traduir-ho com «poc t'hi ha faltat» en lloc de «però quasi», s'ha aconseguit allunyar-se del text original i que el text meta sonara més natural, però s'ha mantingut el mateix significat. Respecte al segon exemple, cal detallar que Mary i Hannah Arendt conversen mentre caminen pel campus de la universitat i Mary li diu, amb rostre seriós,

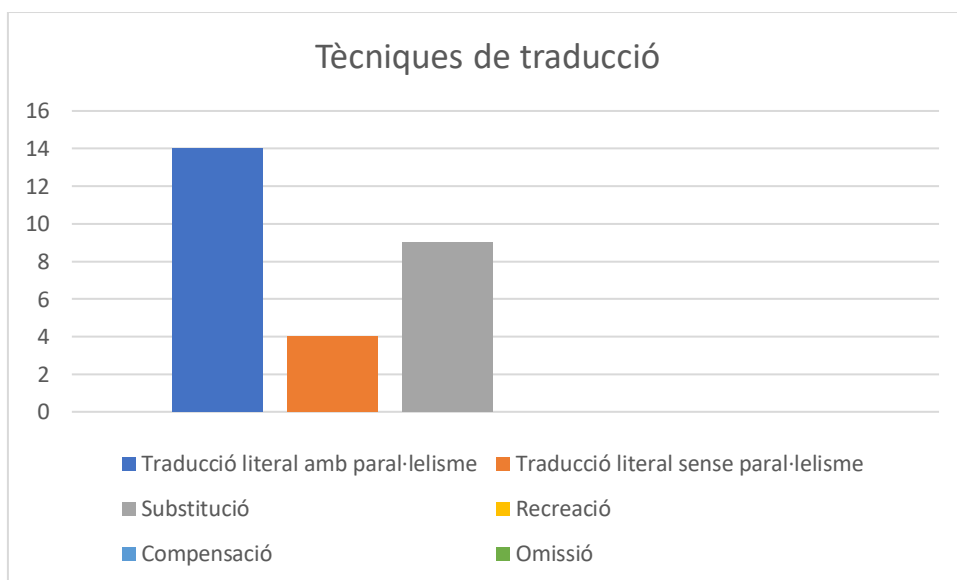
a Arendt que deu pensar que és «una exhibicionista o alguna cosa així». A açò, Hannah Arendt li respon «exacte» creant una incongruència perquè tant Mary com l'espectador esperen que, atès que es tracta de la seua amiga, li diga que no.

En resum, tal com s'interpreta al gràfic 7, l'element humorístic més freqüent (11) i, per tant, que més reptes hauria pogut presentar a l'hora de traduir, és l'element paralingüístic. Però, com que es tracta d'humor causat pel to, l'accent i el ritme de la veu (capítol 2), no resulta tan gran repte trobar una traducció lingüística adequada tenint en compte que el pes de provocar la gràcia recau en els elements paralingüístics, és a dir, és més important la forma en què es diu que el missatge. Això no obstant, cal destacar el cas de l'expressió *when the chips are down* que pronuncia de manera errònia Hannah Arendt, ja que parla de *ships* en lloc de *chips*. Aquest element comporta dificultat, ja no sols pel fet de buscar una expressió en català amb el mateix significat, sinó per aconseguir dues paraules que també puguen crear confusió en un parlant no-natiu com és el cas d'Arendt. Altres elements humorístics identificats en aquesta obra han estat, per ordre: els elements lingüístics (6), els elements sobre la comunitat i institucions (3), els elements no-marcats (3), els elements sonors (3) i els elements visuals (2). A més a més, dels elements sonors, cal al·ludir a la particularitat que dos dels tres casos de la taula 10 provoquen humor gràcies a la combinació amb altres tipus d'elements, com són el lingüístic i el paralingüístic. Per tant, es pot observar que, quan el personatge riu, ajuda l'espectador a saber que s'ha de riure'n en eixe moment a causa de l'element humorístic que no és el sonor i, consegüentment, augmenta la provocació de l'humor.

Gràfic 7. Elements humorístics.

D'una altra banda, com es pot observar al gràfic 8, les tècniques més utilitzades a l'hora de doblar aquesta obra multilingüe al català han estat la traducció literal amb paral·lelisme (14 segments), la substitució (9 segments) i la traducció literal sense paral·lelisme (4 segments). Com a exemple d'element traduït literalment amb paral·lelisme, cal esmentar el segon cas de la taula 10, perquè aconseguix que el text meta siga més natural amb l'expressió «enviar-te a pastar fang» que si s'haguera traduït *dich in die Hölle zu schicken* literalment com a «enviar-te a l'infern», que és una estructura lingüística més pròpia de l'espanyol. També cal subratllar el cas de la taula 7, en què s'ha traduït *ich habe das Gefühl, dass ich hier so lange gebraten werde, bis das Steak eben gar ist* com a «em sento com un bistec que estan rostint fins a tenir-me al punt». Amb aquesta solució, s'obté un text més natural i que cause més humor en el text meta, sobretot amb l'expressió «al punt», una expressió molt utilitzada en català en l'àmbit de la gastronomia per referir-se a un aliment que no està ni massa cuinat ni massa poc cuinat. Quant a element traduït amb la tècnica de la substitució, és convenient matisar l'element humorístic de la taula 3, *in Europe that means we met more than 10 minutes ago*, atés que s'ha traduït el significat principal de l'oració de manera errònia «a Europa quan fa deu minuts que et coneixes, ja ets un vell amic». Per tant, hauria estat més encertat traduir-ho com «a Europa, això significa que ens vam conèixer fa prou més que deu minuts».

Gràfic 8. Tècniques de traducció.

5. CONCLUSIONS

Aquest treball ha tingut com a objectiu principal identificar els problemes que planteja la traducció de l'humor en la traducció per a doblatge de la pel·lícula multilingüe *Hannah Arendt* (2012). Així mateix, s'han identificat i descrit els elements humorístics, i s'han analitzat les tècniques de traducció emprades en cada cas. En conclusió, tal com s'interpreta al gràfic 7, els elements humorístics que s'hi observen són els elements paralingüístics (11), els elements lingüístics (6), els elements sobre la comunitat i institucions (3), els elements no-marcats (3), els elements sonors (3) i els elements visuals (2). D'aquests elements, cal destacar-ne la combinació de diversos per provocar més humor, com és el cas dels exemples 1 i 3 de la taula 10, en què es fusionen un element sonor, el riure, i un lingüístic o un paralingüístic, respectivament, perquè l'espectador sàpiga que ha de riure.

D'una altra banda, com es pot veure al gràfic 8, les tècniques més utilitzades a l'hora de doblar aquesta obra multilingüe al català han estat la traducció literal amb paral·lelisme (14), la substitució (9) i la traducció literal sense paral·lelisme (4). D'aquestes tècniques, cal destacar-ne la tècnica de la traducció literal amb paral·lelisme, atès que evidencia la globalització, és a dir, la universalització dels referents culturals, com n'és l'exemple 2 de la taula 4.

Vist que ja en aquest estudi descriptiu sembla haver-hi una tendència a l'hora d'escollir algunes tècniques de traducció, seria interessant continuar estudiant la traducció de l'humor en productes audiovisuals multilingües, ja que malgrat que la traducció de l'humor sí que ha estat més investigada en els últims anys, aquesta s'ha centrat principalment en pel·lícules monolingües a conseqüència de l'escassa oferta d'obres multilingües que incloguen elements humorístics. És per això que caldria fer un estudi més extens que n'abastés més per poder extraure conclusions més detallades i veure fins a quin punt són extrapolables les observacions que s'exposen en aquest estudi descriptiu. A sobre, es podrien comparar obres amb diferents combinacions de llengües per examinar si es tendeix a utilitzar les mateixes tècniques o si aquestes també depenen de les llengües del text origen i del meta. També s'ha de tindre en compte que en la pel·lícula objecte d'estudi, no s'han trobat tots els elements humorístics que plantejava Martínez Sierra (2016: 577-579) i, per tant, seria convenient trobar exemples de tots els tipus d'elements perquè els resultats de la investigació foren els més fidels possibles a la realitat i, així, ajudar en la tasca del doblatge de l'humor de productes audiovisuals multilingües. Així doncs, freturaria analitzar pel·lícules multilingües en què s'hagen fet servir les tècniques de traducció de la compensació, la recreació i l'omissió

per veure quan es produeixen i tractar d'observar-hi algun patró que ho explique. Així mateix, es podria contrastar per què es donen aquestes tècniques en unes pel·lícules doblades i en unes altres, no.

Altres camps d'investigació en què seria interessant estudiar la traducció d'elements humorístics, dins de la TAV, són la subtitulació de pel·lícules multilingües i en els dibuixos animats. D'una banda, la subtitulació presenta característiques diferents del doblatge, cosa que comporta altres reptes com pot ser assenyalar una llengua estrangera o inclús marcar els elements paralingüístics si ens referim a la subtitulació per a persones sordes (SPS). D'altra banda, els dibuixos animats es dirigeixen a un espectador ben distint, més jove i amb altres peculiaritats com és un registre de lèxic limitat o el desconeixement de referents culturals universals i, com a conseqüència, s'han de buscar solucions creatives que puga comprendre perquè li provoqui la mateixa reacció a l'espectador de la cultura meta que al de la cultura origen. En definitiva, l'humor és un camp complex que encara necessita reconeixement i amb aquest estudi descriptiu es pretén establir un punt de partida que puga ajudar a futures investigacions més extenses.

REFERÈNCIES

- Cambridge University Press. 2022. *Cambridge Dictionary*.
- Chaume Varela, Frederic. 2004. *Cine y traducción*. Madrid: Cátedra.
- Chaume Varela, Frederic. 2012. *Audiovisual translation: Dubbing*. Londres i Nova York: Routledge.
- Chaume Varela, Frederic. 2013. «Panorámica de la investigación en traducción para el doblaje». *TRANS. Revista de traductología* 17: 13-34.
- Chiaro, Delia. 2005. «The effect of translation on humour response». *Doubts and Directions in Translation Studies*. Amsterdam i Filadèlfia: John Benjamins, 137-152.
- Corrius, Montse. 2008. *Translating multilingual audiovisual texts: Priorities and restrictions, implications and applications*. Tesi de doctorat. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Delabastita, Dirk; Grutman, Rainier. 2005. «Fictional representations of multilingualism and translation». *Linguistica Antverpiensia, New Series-Themes in Translation Studies* 4: 11-34. Disponible en: <https://doi.org/10.52034/lanstts.v4i.124>.
- De Los Reyes, David. 2013. «Del humor y la risa en la filosofía griega Antigua». *Revista Filosofía* 24: 23-40.
- Díaz Cintas, Jorge. 2015. «Multilingüismo, traducción audiovisual y estereotipos: el caso de Vicky Cristina Barcelona». *Prosopopeya: Revista de crítica contemporánea* 9: 135-161.
- Escobar María, Carmen Elisa. 2008. «Tragedia, comedia y humor en el psicoanálisis». *Eidos* 8: 136-158.
- Fuentes Luque, Adrián. 2001. *La recepción del humor audiovisual traducido: estudio comparativo de fragmentos de las versiones doblada y subtitulada al español de la película «Duck Soup»*. Tesi de doctorat. Universidad de Granada.

- Generalitat de Catalunya. Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. 2022. *Ésadir. Llibre d'estil de la CCMA*.
- Heiss, Christine. 2004. «Dubbing multilingual films: a new challenge». *Meta*, 49 (1): 208-220.
- Hurtado Albir, Amparo. 2001. *Traducción y traductología*. Madrid: Cátedra.
- Institut d'Estudis Catalans. 2021. *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona.
- Martínez Sierra, Juan José. 2008. *Humor y traducción: Los Simpson cruzan la frontera*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- Martínez Sierra, Juan José, et al. 2010. «Linguistic Diversity in Spanish Immigration Films. A Translational Approach». En *Polyglot cinema: Migration and transcultural narration in France, Italy, Portugal and Spain*, ed. Verena Berger i Miya Komori, Viena/Berlín: LIT-Verlag, 15-32.
- Martínez Sierra, Juan José. 2016. «La traducción del humor en textos audiovisuales». *Babel* 62 (4): 573-601.
- Martínez Tejerina, Anjana. 2016. «El doblaje de los juegos de palabras». Barcelona: Editorial UOC.
- Poyatos, Fernando. 1995. «Paralanguage and extrasomatic and environmental sounds in literary translation: perspectives and problems». *Textcontext* 10: 25-45.
- Sosa, Nélida Beatriz. 2007. «Del humor y sus alrededores». *Revista de la Facultad* 13: 169-183.
- Valdeón, Roberto A. 2005. «Asymmetric representations of languages in contact: uses and translations of French and Spanish in Frasier». *Linguistica Antverpiensia, New Series-Themes in Translation Studies* 4.

Vandaele, Jeroen. 2002. «Humor Mechanisms in Film Comedy: Incongruity and Superiority». *Poetics Today* 23 (2): 221-249.

Veira Veira, José Luis. 2018. «Las teorías del humor y el cambio cultural». *Anuario Psicología e Saúde: Revista Oficial da Sección de Psicología e Saúde do COPG* 11: 96-107.

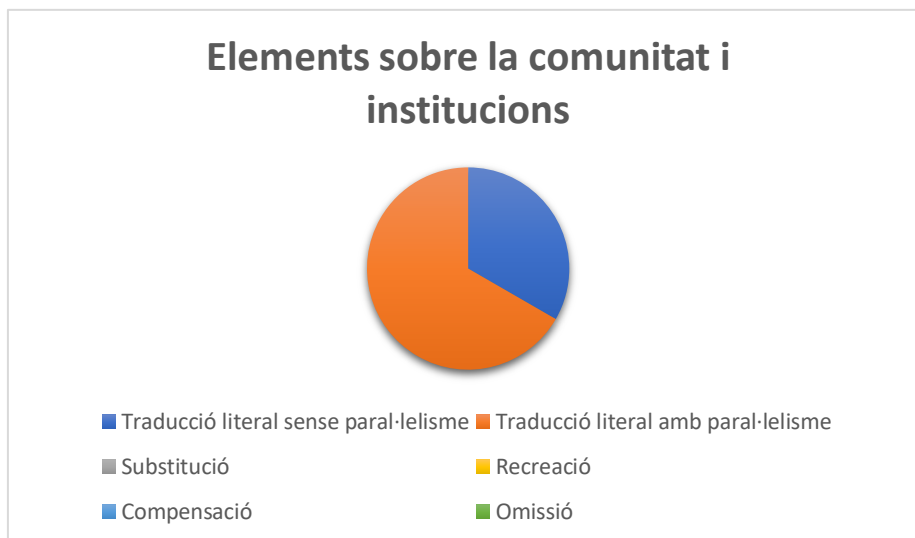
Zabalbeascoa, Patrick. 2005. «Humor and translation - an interdiscipline». *Humor* 18 (2): 185-207.

ANNEXOS

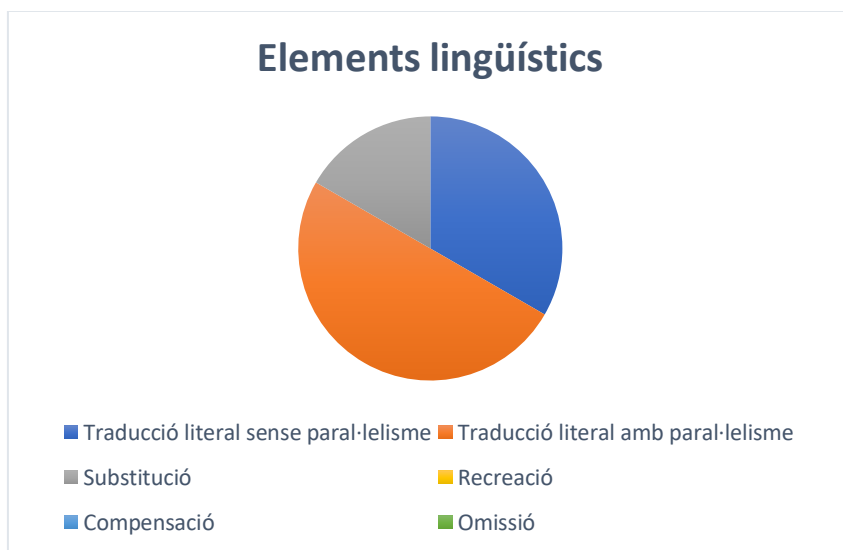
Annex 1. Estratègies i tècniques per al doblatge multilingüe.

Estratègia	Transvasament	Tècnica
Marcar L3	L3 → L2	Subtitulació Autotraducció Interpretació d'enllaç Voice-over
	L3 → L3	Sense traduir
No marcar L3	L3 → L2	Doblatge

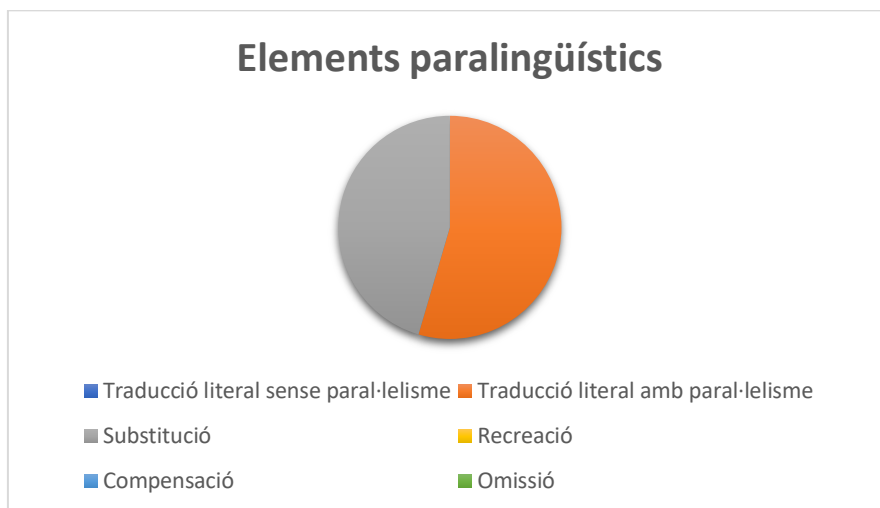
Annex 2. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sobre la comunitat i institucions.

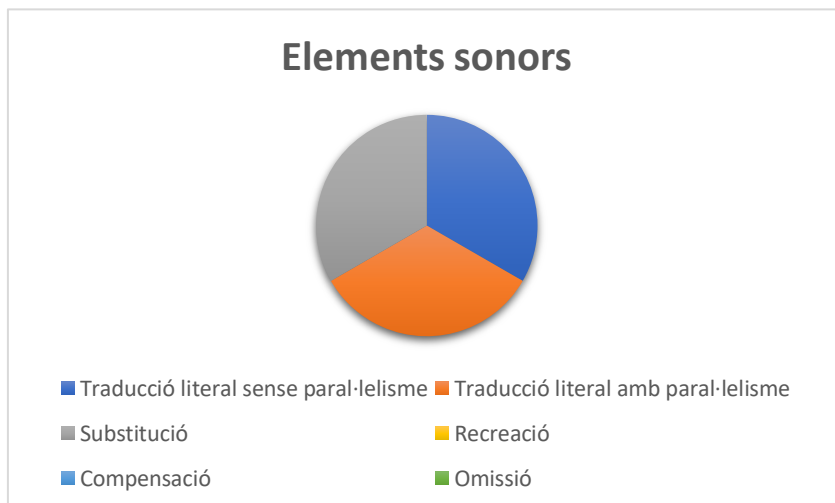
Annex 3. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements lingüístics.

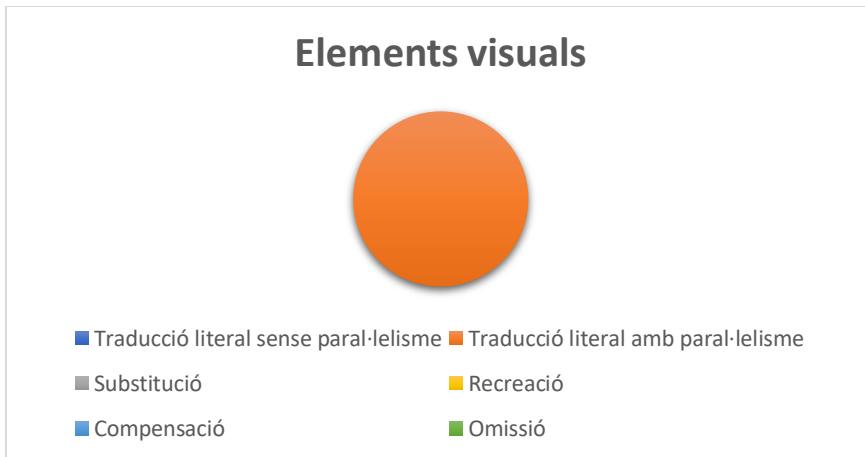
Annex 4. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements paralingüístics.

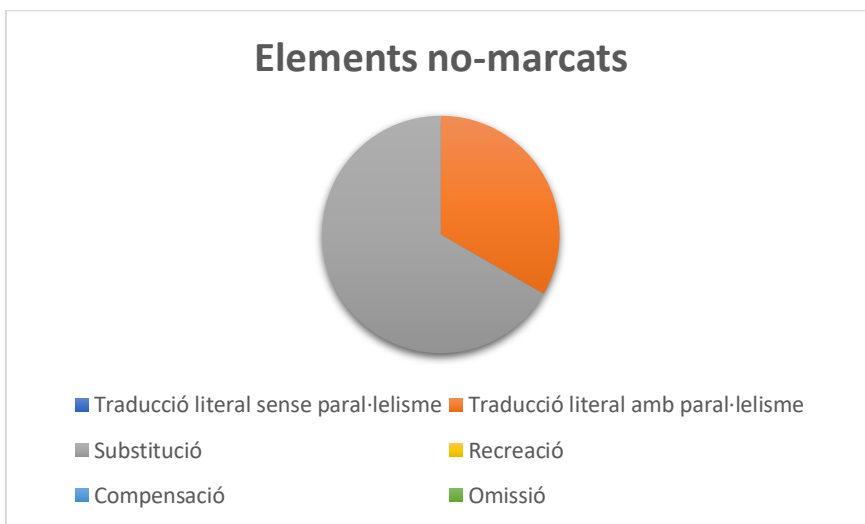
Annex 5. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements sonors.

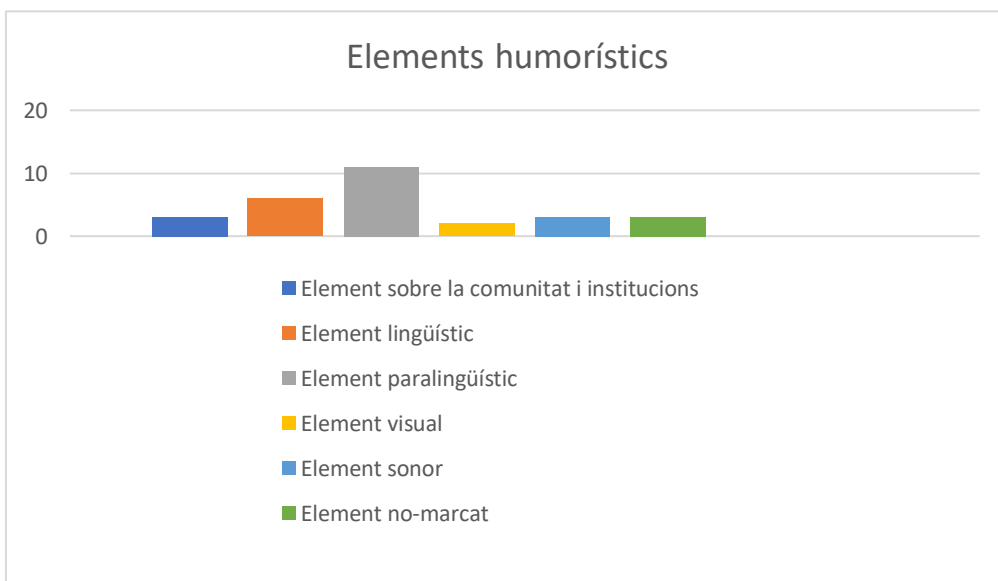
Annex 6. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements visuals.

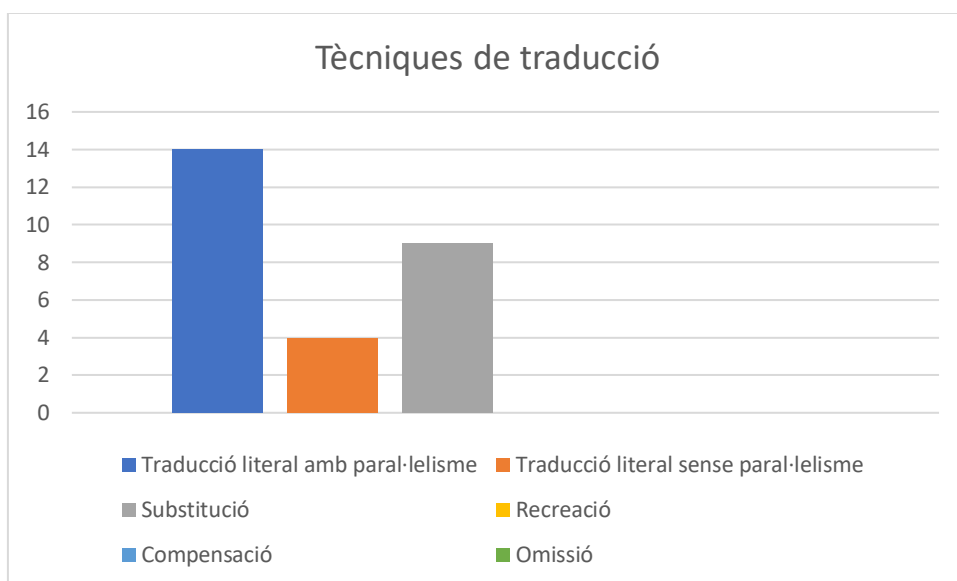
Annex 7. Tècniques de traducció emprades per traduir els elements no-marcats.

Annex 8. Resultats de l'ús dels elements humorístics.

Annex 9. Resultat de les tècniques de traducció utilitzades.

Annex 10. Classificació dels elements humorístics i les tècniques de traducció emprades.

TCR	Segment original (DE/EN)	Element original (DE/EN)	Segment traduït (CAT)	Element traduït (CAT)	Tipus d'element humorístic	Tècnica de traducció
05.40-05.42	Well, I suppose we can't be wild Berliners like you.	wild Berliners	No totes podem ser berlineses esbojarrades com tu.	berlineses esbojarrades	Element lingüístic (L)	Traducció literal sense paral·lelisme
05.44-05.47	Wild because we don't marry all our lovers?	Wild because we don't marry all our lovers?	Esbojarrades perquè no ens casem amb tots els nostres amants?	Esbojarrades perquè no ens casem amb tots els nostres amants?	Element lingüístic (L) i element sonor (S)	Traducció literal sense paral·lelisme
05.46-05.48	Well, I didn't marry all of them.	marry all of them	Jo no m'he casat amb tots.	casat amb tots	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme

05.49-05.51	But almost.	almost	Poc t'hi ha faltat.	Poc t'hi ha faltat	Element no-marcad (NM)	Substituci ó
07.35-07.37	Natürlich nicht, da er ein so guter Katholik war.	so guter Katholik	El va ajudar perquè era molt bon catòlic.	molt bon catòlic	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
12.37-12.40	You will hear all about that when the tribe comes over.	the tribe	Això ho sabreu quan reuneixi a tota la tribu.	la tribu	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb paral·lelisme
13.36-13.37	And that is what matters when the ships are down.	ships	Això és el que compta quan pinten trastos.	trastos	Element paralingüístic (PL)	Substituci ó
13.38-13.40	"Chips". Hannah, "chips", not "ships".	chips	Bastos, Hannah. Es diu "quan pinten bastos".	bastos	Element paralingüístic (PL)	Substituci ó
13.44-13.45	"Chips".	Chips	D'acord, doncs, bastos.	bastos	Element paralingüístic (PL)	Substituci ó
14.31-14.35	Thomas, I said "old friend". In Europe that means we met more than 10 minutes ago.	In Europe that means we met more than 10 minutes ago.	Tomas, a Europa quan fa deu minuts que et coneixes, ja ets un vell amic.	a Europa quan fa deu minuts que et coneixes, ja ets un vell amic.	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal sense paral·lelisme

17.15-17.17	Oh, so of course that's better than a PhD.	better than a PhD	Sí, clar. És millor que fer un doctorat.	millor que fer un doctorat	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
17.27-17.30	They're fantastic. The happiest married couple in the world.	The happiest married couple in the world.	Són fantàstics. El matrimoni més feliç de la Terra.	El matrimoni més feliç de la Terra.	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
18.20-18.23	Es macht mir Freude, Hans ein bisschen Feuer unter seinen heiligen Hintern zu legen.	ein bisschen Feuer unter seinen heiligen Hintern zu legen	Ostres, no et pots ni imaginar com m'he divertit provocant al Hans.	provocant	Element paralingüístic (PL)	Substitució
18.23-18.26	Besonders weil er so glücklich darüber ist dich in die Hölle zu schicken.	dich in die Hölle zu schicken	Sembla tan content d'enviar-te a pastar fang.	enviar-te a pastar fang	Element sonor (S)	Substitució
22.33-22.35	Siehst du? Er will mich loswerden.	Er will mich loswerden.	Ho heu vist? Ja em vol fer fora.	Ja em vol fer fora.	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
27.18-27.22	Herr Vorsitzender, ich habe das Gefühl, dass ich hier so lange gebraten	Ich habe das Gefühl, dass ich hier so lange gebraten werde, bis	Senyor president, em sento com un bistec que estan rostint	Em sento com un bistec que estan rostint fins a tenir-me al punt.	Element lingüístic (L)	Substitució

	werde, bis das Steak eben gar ist.	das Steak eben gar ist.	fins a tenir-me al punt.			
28.33-28.35	Ich nehm' an, du willst jetzt kein Steak.	Steak	Suposo que no demanaràs bistec.	bistec	Element no-marcad (NM)	Traducció literal amb paral·lelisme
38.29-38.32	Aber nachdem wir uns die Köpfe eingeschlagen haben, haben wir uns immer wieder versöhnt	uns die Köpfe eingeschlagen haben	Però quan acaben els nostres duels sanguinaris, sempre fem les paus.	quan acaben els nostres duels sanguinaris	Element paralingüístic (PL) i sonor (S)	Substitució
41.21-41.23	Vier Pfund. Sieht man das nicht?	Sieht man das nicht?	Dos kilos. T'has fixat?	T'has fixat?	Element visual (V)	Traducció literal amb paral·lelisme
42.20-42.22	Jemand krank geworden ist oder sich scheiden lassen will oder irgend sowas typisch amerikanisches.	oder irgend sowas typisch amerikanisches	Algú que està malalt o es divorcia o alguna d'aquestes coses típiques dels americans.	o alguna d'aquestes coses típiques dels americans	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal amb paral·lelisme
45.11-45.12	Konnte sie leider nicht finden.	leider	Per desgràcia	per desgràcia	Element visual (V)	Traducció literal amb

			no l'he trobat.			paral·lelisme
47.06-47.07	Well, you are.	You are.	Exacte.	Exacte.	Element no-marcad (NM)	Substitució
47.28-47.33	Hannah, Sie sind meine Heldin! Thank you!	Sie sind meine Heldin!	Hannah, ets la meua heroïna! Moltes gràcies!	Hannah, ets la meua heroïna!	Element paralingüístic (PL)	Traducció literal amb paral·lelisme
47.37-47.38	Oh, God. Ask him for a raise.	Ask him for a raise.	Mare meva. Apuja-li el sou.	Apuja-li el sou.	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb paral·lelisme
56.55-57.02	Oh, Hemingway was just an ambulance driver, Thomas. As a writer, he was nothing more than the premature ejaculator of the 20th century.	Hemingway was just an ambulance driver. As a writer, he was nothing more than the premature ejaculator of the 20th century.	Hemingway va ser només un conductor d'ambulàncies, Tomas. Com a escriptor no va passar mai de ser l'ejaculador precoç del segle XX.	Hemingway va ser només un conductor d'ambulàncies. Com a escriptor no va passar mai de ser l'ejaculador precoç del segle XX.	Element lingüístic (L)	Traducció literal amb paral·lelisme
1.00.2-1.00.23	Tolstoy wrote <i>War and Peace</i> in less time.	Tolstoy wrote <i>War and Peace</i> in less time.	Ni Tolstoi va trigar tant a escriure <i>Guerra i Pau</i> .	Ni Tolstoi va trigar tant a escriure <i>Guerra i Pau</i> .	Element sobre la comunitat i institucions (CI)	Traducció literal amb paral·lelisme